

6. Маковей О. Ольга Кобилянська (Літературно-критичний студія). Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. Київ : Держвидав, 1963. С.63.

7. Павличко С. Фемінізм. Київ : Основи, 2002. 327 с.

Дика Софія – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету філології та журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Стельмаха.

Наукові інтереси – українська література початку ХХ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ткаченко В. І.

Діана Гарник

ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ БІОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ ТРАДИЦІЙНОГО ТИПУ (НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ «ШИРОКИЙ ШЛЯХ» СТЕПАНА ВАСИЛЬЧЕНКА)

Та поклонися тим нашим бур'янам...

З Шевченкового листа

До середини ХХ століття атмосфера в культурному житті змінюється під впливом соціально-політичного становища в суспільстві. Ці зміни відображено в поглядах української інтелігенції та найбільше виражено в літературних та літературознавчих творах. Цензура залишала відбиток на кожному творі, перш ніж дозволити познайомити з ним широкий загал. Це відобразилось не лише на змісті опублікованих творів (тема, ідейний пафос), але й на їх формі. В історико-біографічній літературі такі тенденції зумовили звернення до так званої традиційної форми літературно-біографічного письма.

Метою статті є визначення особливостей біографічної прози традиційного типу (для прикладу обрано повість «Широкий шлях» Степана Васильченка).

Повість «Широкий шлях» було написано в 40-х роках ХХ століття. У творі автор описує дитячі роки Тараса Шевченка. Взагалі письменник мав більш широкий задум – написати розлогу біографію митця у п'яти-шести частинах. Ці частини, за різними варіантами плану, мали б назви: «Бур'яни», «В рабстві», «Слава», «Неволя та недоля», «Живий монумент»; або «В бур'яні», «Марна юність», «Воля! Слава! Талант!», «Щасливий талант», «Знову бур'яни», «Згуки трубні» [1, с. 35]. Письменник не встиг цілком реалізувати свій задум, тому роман-епопея про Т. Шевченка «Широкий шлях» справдився лише у першому його розділі «В бур'янах», що можна вважати біографічною повістю про дитинство поета.

Автор, що працював з дітьми як педагог та явно мав цікавість до процесу становлення світогляду в дітей, зосереджувався у творі на пошуку чинників впливу на формування малого Тараса як особистості. Основний макрочинник, що визначав інші обставини й умови, в яких відбувалося дорослішання майбутнього письменника, С. Васильченко узагальнює ще на самому початку в «казковому» зачині: *«За широкими морями, за лісами дрімучими ще й за горами кам'яними в не нашій, далекій стороні був колись веселий край, розкішний і багатий, заворожений злими людьми, зневолений двома неволями. Одна неволя панська, друга – царська. І жили там рабами в тяжкій чужій роботі заворожені в неволю люди. Світ їм було зав'язано, говорити – наказано, ходили німі...»* [2].

У контексті «рабства» і «неволі» й звучить ідейний пафос твору. За словами автора простежується: так відбувалося становлення великої особистості.

Що ж до образної системи повісті С. Васильченка, то тут теж відчутна певна тенденційність: щирі, працьовиті й душевні селяни протиставляються жорстоким, егоїстичним панам, поміщикам, що є виразниками імперської системи в

країні. Утім, вони не представлені в творі як активні діячі, але їхній вплив на характер розвитку подій відчувається десь ніби поза кадром. Тарас залишився сиротою, бо його батьки померли, виснажені важкою працею на пана. Ще один яскравий епізод: від пана прийшов посланець, щоб забрати Тарасового батька на роботу, незважаючи навіть на те, що його дружина ось-ось мала народжувати і, певно що, потребувала додаткового піклування.

Однак автор показує, що попри негативний вплив соціальних умов на характер та дії людей, дехто з них все ж залишається морально вищим за ці обставини, хоча такі люди – в меншості. Серед них ті селяни, що співчують долі Тараса-сироти та готові були б допомогти, якби мали змогу. Це тітка Оксани, яка часом заступалась за Тараса; сама Оксана, щирий друг Тараса. Однак натрапляємо й на героїв-антиподів: мачуха Тараса – це теж звичайна жінка, яка вимушена важко працювати, щоб самій «тягнути» не лише своїх дітей, але й чоловікових. За С. Васильченком, вона тому й не любила Тараса та його братів, сестер, ставилась до них несправедливо, без жалю. Промовистим є фрагмент, де вона кличе дорослого родича, щоб той гідно покарав хлопця за те, що він, на її переконання, звершив малу крадіжку. Автор не розповідає, чи справді Тарас робив це, однак явно засуджує вчинок мачухи й дядька, який мало не забив Тараса на смерть.

Відверто підлим та низьким виявився сільський дяк-учитель, до якого найнявся Тарас за те, щоб мати змогу навчатися в школі. Таким же жорстоким п'яницею зображено й інших «майстрів», від яких хлопець сподівається навчитися малюванню. Але знайшлась все-таки людина не зіпсована, маляр, який розпізнав талант Тараса та обіцяв навчити всього, що вміє.

Отже, автор переконаний, що людський ворог часів дитинства Тараса – це царська система, поміщики. Однак вибір залишається за самою людиною: бути підлим і жорстоким, аби тільки вижити, чи залишитися людиною із серцем. Цей підхід надає твору дидактизму, тому повість

може використовуватись для виховання моральних чеснот у молодшого покоління.

Сюжет твору розгортається в хронологічній послідовності: розпочинається оповідь із опису народження Тараса та передбачення баби-повитухи, що з хлопчика виросте *«неабияка людина – буде змагатись з панамі та з царями»* [2]. Далі автор виокремлює із життя дитини епізоди, що могли справити вплив на формування світогляду Тараса, доступного для сприйняття в його творчості. Це і дитинство «в бур'янах», серед природи, споглядання її краси; дотик до фольклорної творчості (*«Звенигородщина – співучий куток України, в ньому Кирилівка не останнє в цьому село. Тарас Шевченко ще змалку купався у тих віршах невідомих поетів, що звать їх народними піснями. Батько сам чумакував, часто про того чумака, що занедужав у дорозі, співав, тітка – про сербина, що намовив дурну дівку отруїти брата...»*) [2]; розповіді діда про гайдамаків; запис Тарасом віршів і пісень у саморобну книжечку тощо.

Розвиток сюжету полягає в пошуку Тараса-сироти свого місця під сонцем, де би він міг робити те, що вміє та любить. Весь час Тарас натрапляє на невдачу, розчаровується та йде шукати інших можливостей, де знову зустрічається з підлістю та несправедливістю. Нарешті хлопець натрапляє на того, хто може й хоче навчити його. Майстер відправляє Тараса за дозволом до пана. Тарас щасливий, його доля ніби змінюється на краще, він мріє вивчитись і повернутись у село за Оксаною, про що й з радістю оповідає їй. Це найнапруженіший момент у творі. Але на Тараса знову очікує розчарування: пан не збирається відпускати від себе здібного хлопця та й просто ще одні робочі руки. На цьому й завершується повість.

Окремо окреслимо наявність інтертекстуальності в повісті: *«В селі затихало. Чути було інколи дівочий сміх на улиці. Коло хати і над хатою гули хрущі. Діти спали. Як той артист, що дожидав, поки все кругом нього стихне, на все село защебетав десь поблизу соловей»* [2]. Очевидно,

цей фрагмент навіяний Шевченковою поезією «Садок вишневий коло хати...».

Отже, жанровою особливістю біографічної повісті С. Васильченка «Широкий шлях» є ознаки історико-біографічної прози, що полягають у традиційності теми й проблематики, хронологічно-подієвому типові сюжету, не складній композиції, тенденційності в образній системі та наявності чіткого поділу на позитивних і негативних героїв, який ґрунтується на ідейному спрямуванні автора, надається перевага літературно-художньому складникові твору над документальним началом.

Література

1. Божук А. Постаць Тараса Шевченка у драматургії та новелістиці С. Васильченка. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 206. С. 34–36.

2. Васильченко С. Широкий шлях. <https://www.ukrlib.com.ua/books>.

3. Галич О. Критерії розрізнення історичної та документально-біографічної прози. *Вісник Запорізького національного університету* : Зб. наук. праць. Філологічні науки. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2010. № 2. С. 44–49.

4. Шумило Н. Малознаний Степан Васильченко. *Українська мова і література в школі*. 1993. № 4. С. 34–37.

Гарник Діана – здобувач ступеня вищої освіти магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – біографічна проза ХХ – початку ХХІ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Віннічук А.П.